

Het temmen van een wild paard

Koen Tachelet bewerkte Louis Couperus' *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* voor het theater tot *De dingen die voorbijgaan*. Dit stuk werd in 2016/2017 onder regie van Ivo van Hove gespeeld door Toneelgroep Amsterdam. Voor het theaterseizoen 2017/2018 heeft hij nu ook *De boeken der kleine zielen* bewerkt, waarmee de Couperus-trilogie van Ivo van Hove en Toneelgroep Amsterdam (het eerste stuk was *De stille kracht*, in de bewerking van Peter van Kraaij) wordt afgesloten. Wat is de ontwikkeling binnen deze trilogie, waar loop je zoal tegenaan als je Couperus voor het theater bewerkt en wat kunnen we verwachten van deze laatste bewerking?

Door Hester Meuleman

Het is niet zo dat elk stuk in deze trilogie precies dezelfde thematiek heeft, maar er zit wel een duidelijke lijn in. Ivo van Hove legde in *De stille kracht* vooral de nadruk op het maatschappelijke aspect van het verhaal: welke moeilijkheden ontstaan er als er twee volstrekt verschillende culturen bij elkaar komen, welke tegenstellingen bestaan er tussen oost en west? De scènes waren in feite impressionistische schilderijen waarmee de zinnelijke, intuïtieve atmosfeer van de Indische stille kracht werd opgeroepen. Bij *De dingen die voorbijgaan* lag de nadruk op de familiekring, het is immers een familiedrama. De stijl van het stuk was minder impressionistisch, eerder tot in het obsessieve conceptueel. Het toneelbeeld, de kostuums, de muziek en dergelijke, benadrukten de beklemming en donkere sfeer die er binnen de familie heersten. Bij *De kleine zielen* ligt de nadruk juist op het individu. Je zou het kunnen zien als een logisch vervolg op *De dingen die voorbijgaan*; wat blijft er over van het individu na het failliet van de familie?

Het lijkt dus of het perspectief zich in elk stuk steeds verder vernauwt: van maatschappij naar familie naar individu. In feite wordt het universele van Couperus' werk er echter juist steeds duidelijker door. Juist doordat de psychologie van het individu zo knap is uitgewerkt, kunnen veel mensen zich ermee identificeren.'

Puzzel

'Het is altijd een puzzel om een boek goed te bewerken, maar bij *De boeken der kleine zielen* was dat nog ingewikkelder dan bij *Van oude mensen*. Vanwege de vier boeken en alle verhaallijnen was *De boeken der kleine zielen* echt een wild paard dat getemd moest worden. Uiteindelijk heb ik besloten het eerste boek buiten beschouwing te laten in de bewerking. Het eerste boek gaat er namelijk weer over hoe een familie doodloopt en dat komt in *Van oude mensen* al zo duidelijk en goed uitgewerkt aan de orde. Dat herhalen zou niets nieuws toevoegen aan de trilogie. Interessanter vond ik daarom het gegeven dat diverse familieleden voornamelijk in het tweede en vierde boek uit de status quo willen breken, zelf willen nadenken in plaats van de regeltjes te volgen. Om die reden heb ik vooral deze boeken gebruikt, die ik heb aangevuld met enkele elementen uit het derde boek.

Het radicaalste wat ik daarbij heb gedaan is dat ik de volgorde heb omgedraaid: het stuk begint met het vierde boek en het tweede boek komt daarna, ook chronologisch gezien. Dat heeft natuurlijk gevolgen voor het verhaal en de ontwikkeling van de personages, maar toch klopt het nog. Bovendien sluit het verhaal op deze manier beter aan bij de huidige tijd.'

Constance en Brauws

'Het beste voorbeeld daarvan is het personage Constance. We leren haar nu eerst kennen als iemand die zich heeft neergelegd bij haar situatie; ze heeft een modus vivendi gevonden in haar slechte huwelijk met Henri en heeft zich over haar familieleden ontfermd. Pas daarna wordt ze verliefd op Brauws en begint ze na te denken over hoe haar eigen toekomstbeeld eruit moet zien. Wat wil ze nog in het leven? Uiteindelijk blijkt die toekomst niet mogelijk te zijn met Brauws, maar eindigt ze evengoed op een punt waarop ze zelf nog nieuwe dingen gaat ontdekken.

Die situatie sluit beter aan bij hoe levens tegenwoordig verlopen. We zijn van alles na of naast elkaar. Eerst zijn we jong, dan jongvolwassen, dan binden we ons en worden we simultaan partner, ouder en werknemer en na ons pensioen ontstaat er weer een nieuw leven. De verschillen tussen al die levens zijn veel groter dan vroeger. Waar Constance bij Couperus een ontwikkeling doormaakt van rebelle naar rust, zien we in de bewerking meer deze verschillende levens terug: ze heeft al een leven in twee huwelijken en als moeder achter de rug en nu wordt het tijd uit te vinden wat ze daarna gaat doen. Dat doet meer recht aan het hedendaagse individualisme.

In dat kader vond ik Brauws ook een interessante figuur. Hij komt van buiten de Haagse coterie en trekt zich niets aan van de regeltjes. Verder brengt hij nieuwe invloeden en ideeën met zich mee, waarin hij ook volledig zijn eigen weg volgt. Hij is een hyperindividu en vertegenwoordigt daarmee het groeiende individualisme, terwijl hij natuurlijk tegelijk iemand is van de groepsbewegingen, van het socialisme, een tegenstelling die je vandaag de dag precies zo zou kunnen aantreffen. Hij speelt dan ook een grote rol in de bewerking.'

Gedwarsboemd door hartstochten

'In *De boeken der kleine zielen* en *Van oude mensen* komt in feite een vergelijkbaar thema aan de orde, alleen is de benadering verschillend: waar *De boeken der kleine zielen* een blik in de toekomst werpt, werpt *Van oude mensen* een blik in het verleden. Daar gaat het namelijk over oude familiehiërarchieën en de verstikkende rol die familie kan spelen en hoe een familietaboe levens kan bepalen. Die taboes komen voort uit het feit dat mensen bij alles wat ze ondernemen

Koen Tachelet.
Foto: Jules August.

Robert de Hoog in
Kleine zielen. Foto:
Jan Versweyveld.

en rationeel onder controle denken te hebben op een gegeven moment worden gedwarsboemd door hun hartstochten, maar dat niet toe kunnen geven volgens de heersende familieregels. Die strakke regels geven dus een oude situatie weer, maar ze zitten nog wel in ons DNA en we herkennen ze nog steeds.

In *De boeken der kleine zielen* laat Couperus juist zien dat die oude regels afbrokelen en dat er een nieuwe samenleving ontstaat, waarin bevolkingsgroepen minder van elkaar gescheiden zijn en familiebanden en -regels minder strikt, waarin het oude kolonialistische Nederland en de Haagse coterieën langzaam beginnen te verdwijnen. Hij voelde aan dat er verandering kwam, maar wist nog niet wat er voor in de plaats zou komen. Die spanning van het nieuwe, onbekende proef je nogal in *De boeken der kleine zielen* en is ook voor ons nog heel herkenbaar.

Verder laten beide boeken zien dat er pathologische verschijnselen ontstaan als je als familie alleen nog negativiteit produceert en daarbij alleen binnen je eigen groep opgesloten blijft. Depressie en verschillende vormen van degeneratie komen in beide boeken terug. Overigens helpt het ook niet alle familiebanden dan maar af te laten brokkelen, zoals inmiddels is gebeurd. Er zijn nog nooit zoveel mensen depressief geweest als tegenwoordig het geval is. Dat is een zeer extreme vorm van opgesloten zijn: niet eens meer binnen een groep, maar alleen nog in jezelf.'

Hommage

'Het is dus niet vreemd dat we onszelf nog steeds goed kunnen identificeren met een deel van Couperus' personages: onze tijdsgewrichten vertonen overlap. Daarom is zijn werk nog goed bruikbaar, zonder dat er van alles aan veranderd hoeft te worden. In het algemeen vind ik dat een boekbewerking een hommage moet brengen aan het boek en gebruik ik altijd alleen wat de schrijver heeft geschreven. Uiteraard moet ik in de tekst snijden en ingrijpen in de volgorde en de grammatica, maar de kijker moet Couperus en zijn taalgebruik wel kunnen herkennen. Idealerweise heeft de kijker niet eens door dat er iets veranderd is, maar lijkt hij gewoon in het verhaal van Couperus te zitten.'

In het seizoen 2017/2018 speelt Toneelgroep Amsterdam de complete trilogie van Couperus in de Stadsschouwburg Amsterdam. De speeldata zijn: Kleine zielen, 8-15 oktober & 11-18 november 2017, De stille kracht, 9-22 december 2017, De dingen die voorbijgaan, 24 januari- 3 februari 2018. Zie: www.tga.nl.